

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهبردها و راهکارهای مقابله حکومت اسلامی با تحریم اقتصادی

فاطمه میرزایی^۱

چکیده

این مقاله با هدف شناسایی راهبردها و راهکارهای مقابله حکومت اسلامی با تحریم اقتصادی تنظیم و در آن تلاش گردیده تا به این سؤال پاسخ داده شود که چه راهبردها و راهکارهایی برای مقابله با حکومت اسلامی جهت تحریم اقتصادی وجود دارد؟ مقاله با استفاده از روش اسنادی انجام و در تحلیل داده ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. داده ها متناسب با اهداف و سؤالات تحقیق با استفاده از ابزار فیش جمع آوری شده از مهم ترین نتایج این مطالعه می توان اشاره نمود که تقویت زیر ساخت ها و رشد تولید می تواند نقش مهمی در کاهش اثرات تحریم اقتصادی داشته باشد. زیرا؛ زیر ساخت ها می توانند در شرایط تحریم های اقتصادی به عنوان یک ابزار دفاعی مهم عمل کنند. با تقویت و بهبود این زیرساخت ها، کشورها می توانند به کاهش وابستگی به سایر کشورها، افزایش تاب آوری اقتصادی، و حفظ امنیت ملی دست یابند. و از طرفی هم تقویت تولید می تواند در واقع موجب افزایش عرضه کالاها و خدمات در بازار داخلی و بین المللی می شود و اثرات مثبتی بر رشد اقتصادی، اشتغال و کاهش وابستگی به واردات داشته باشد.

واژگان کلیدی: راهبردها، تحریم اقتصادی، حکومت اسلامی

^۱. طلبه سطح دو مدرسه علمیه تخصصی الزهرا (س) گرگان

تحریم در علوم سیاسی فعالیت اعتراضی در شکل خودداری از انجام یک کار است. تحریم انواعی دارد: تحریم سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی. منظور از تحریم اقتصادی در این مطالعه همان فعالیت یا عملی است که به وسیله یک یا چند بازیگر بین المللی (مجری تحریم) علیه یک یا چند کشور دیگر (هدف تحریم)، به منظور مجازات این کشورها با اهداف محروم ساختن آنها از انجام برخی مبادلات یا وادار ساختن آنها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم از دید مجریان تحریم اعمال می شود.

مطالعات انجام شده پیرامون راهبردها و راه کارهای مقابله حکومت اسلامی با تحریم اقتصادی با تاکید بر روایات از تنوع نسبتا زیادی برخوردارند که به اختصار به تعدادی از آنها اشاره می گردد فدائی (۱۳۹۴) در تعریفی تحت عنوان تحلیل اثرات کوتاه مدت و بلند مدت تحریم های اقتصادی بر رشد اقتصادی در ایران یتیم پور (۱۳۹۳) به بررسی مشروعیت تحریم اتحادیه اروپا علیه جمهوری اسلامی ایران مافی (۱۳۸۵) به بررسی تاملی بر تحریم اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین الملل، متقی، (۱۳۷۹) در مطالعه ایی تحت عنوان تاثیر تحریم های اقتصادی آمریکا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران پرداخته اند. مطالعات انجام شده عمدتا متمرکز بر اثرات کوتاه مدت و بلند مدت تحریم، مشروعیت تحریم، تحریم های اقتصادی آمریکا و تاثیر تحریم اقتصادی بر امنیت ملی بوده و کمتر به بحث پیرامون راهبردها و راهکارهای مقابله با تحریم اقتصادی با تاکید بر آیات و روایات پرداخته شده است. باعنایت به موارد فوق در این مطالعه تلاش می گردد تا به این سوال پاسخ داده شود که راهبردها و راهکارهای مقابله حکومت اسلامی تحریم اقتصادی با تاکید بر روایات چیست؟

دربیان اهمیت و ضرورت تحقیق باید گفت: آنچه در فقه سیاسی و البته در نزد همه عقلا اصلی بدیهی تلقی می شود، این است که هر مکتب دینی برای ارائه مبانی و آموزه های خود و همچنین تحقق اهداف خود به حکومتی منسجم و قدرتمند نیازمند است. میزان انسجام و آسیب ناپذیری این حکومت ارتباط مستقیم با تحقق اهداف آن مکتب دینی خواهد داشت. حال تحریم اقتصادی از عواملی هست که می تواند آسیب های زیاد به حکومت بزند و مانع تحقق اهداف دینی آن حکومت می شود. در حالی که اکثر افراد رابطه بین تحریم اقتصادی و حکومت منسجم و ارائه اهداف دینی به مردم نادیده گرفته اند که این خود منجر به کاهش رشد اقتصادی، افزایش بیکاری، کاهش درآمدهای دولت، افزایش تورم شده و همچنین این تحریم ها می توانند تاثیر منفی بر امنیت ملی کشورها از جمله تهدیدات نظامی، افزایش فعالیت های جاسوسی یا تقویت گروه های غیر دولتی شود. بنابراین با تبیین راهبردها و راهکارهای مقابله حکومت اسلامی با تحریم اقتصادی بر اساس روایات،

می توان به درک بهتر این اثرات و پیشنهاد راهکارایی برای کاهش آن کمک کرد و نیز باعث می شود کشور ها بهتر بتوانند از تحریم ها در زمینه های امنیتی جلوگیری کنند.

سوال اصلی:

حکومت اسلامی چه راه کارهایی در جهت مقابله با تحریم اقتصادی ارائه می نماید؟

اهداف فرعی:

1- مشخص نمودن نقش تقویت زیرساخت های اقتصادی در جهت مقابله با تحریم اقتصادی

2- مشخص نمودن نقش تقویت تولید در جهت مقابله با تحریم اقتصادی

سوالات فرعی:

1- تقویت زیر ساخت ها چه نقشی می تواند در جهت مقابله با تحریم اقتصادی داشته باشد؟

2- تقویت تولید چه نقشی می تواند در جهت مقابله با تحریم اقتصادی داشته باشد؟

تحریم اقتصادی، به مجموعه‌ای از اقدامات یا محدودیت‌هایی اطلاق می‌شود که از سوی یک کشور یا مجموعه‌ای از کشورهای دیگر به منظور محدود کردن دسترسی به منابع مالی، تجاری یا اقتصادی برای کشوری دیگر اعمال می‌شود. هدف این تحریم‌ها معمولاً تحت فشار قرار دادن دولت‌ها یا گروه‌ها برای تغییر سیاست‌ها، رفتارها یا نقض‌های حقوق بشری است.

تحریم‌های اقتصادی می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

1. محدودیت‌های تجاری: مثل ممنوعیت یا محدودیت در صادرات و واردات کالاها، به‌ویژه کالاهای خاص مانند کالاهای فناوری پیشرفته یا انرژی.

2. تحریم‌های مالی: شامل مسدود کردن دارایی‌ها، محدودیت در دسترسی به سیستم‌های مالی جهانی، یا ممنوعیت در استفاده از ارزهای بین‌المللی.

3. محدودیت‌های بر شرکت‌ها و نهادها: تحریم‌هایی که بر شرکت‌ها یا افراد خاص اعمال می‌شود تا از ارتباط تجاری با آن‌ها جلوگیری کنند.

4. تحریم‌های مسافرتی: محدودیت در سفر و تحرک افراد در کشورهای تحریم‌کننده. (تراب زاده جهرمی، 1392، ص 32)

از جمله نمونه‌های معروف تحریم‌های اقتصادی می‌توان به تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران اشاره کرد که در طی سال‌ها به دلایل مختلفی از جمله نگرانی‌ها در مورد برنامه هسته‌ای این کشور، اعمال شده‌اند. همچنین، تحریم‌ها می‌توانند ابزاری برای کشورهای قدرتمند در مواجهه با رژیم‌های دیکتاتوری یا در بحران‌های جهانی باشند. تحریم‌ها به‌طور معمول با هدف فشار به کشورهای هدف برای تغییر سیاست‌های خاص آن‌ها اعمال می‌شوند، اما می‌توانند آثار منفی زیادی بر مردم عادی و اقتصاد کشورها نیز داشته باشند. (افروغ، 1382، ص 23)

حکومت جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با تحریم‌های اقتصادی، راهبردها و راهکارهای مختلفی را برای مقابله با این تحریم‌ها به کار گرفته است. این راهبردها به منظور کاهش آسیب‌های اقتصادی، حفظ ثبات اقتصادی و سیاسی و همچنین ایجاد فشار متقابل بر کشورهای تحریم‌کننده طراحی شده‌اند. برخی از مهم‌ترین این راهبردها عبارتند از:

1. تنوع در روابط اقتصادی و تجاری

- گسترش روابط با کشورهای غیرغربی: ایران تلاش کرده است تا روابط اقتصادی خود را با کشورهای آسیایی، آفریقایی و برخی کشورهای آمریکای لاتین گسترش دهد. کشورهایی مانند چین، روسیه، هند و ترکیه از جمله مهم‌ترین شرکای تجاری ایران در این راستا هستند.
- اقتصاد مقاومتی: سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به‌ویژه در دوران تحریم‌ها به کار گرفته شده است. این سیاست‌ها شامل تقویت تولید داخلی، کاهش وابستگی به واردات و استفاده بهینه از منابع داخلی است.

2. مکانیزم‌های دور زدن تحریم‌ها

- حساب‌های بانکی و شرکت‌های پوششی: ایران از حساب‌های بانکی در کشورهای ثالث و همچنین شرکت‌های پوششی برای دور زدن تحریم‌ها و انجام معاملات مالی استفاده کرده است. این شرکت‌ها معمولاً در کشورهای بدون تحریم مستقر هستند و واسطه‌گری انجام می‌دهند.
- استفاده از ارزهای دیجیتال و سیستم‌های مالی مستقل: ایران به‌طور فزاینده‌ای به سمت استفاده از ارزهای دیجیتال و سیستم‌های پرداخت مستقل از نظام مالی جهانی حرکت کرده است تا از محدودیت‌های سیستم‌های بین‌المللی مانند سوئیفت (SWIFT) فرار کند. (درخشه، 1392، ص 42)

3. پیشرفت در صنعت نفت و گاز

- صادرات نفت از مسیرهای غیررسمی: با وجود تحریم‌های نفتی، ایران موفق شده است به روش‌های مختلفی صادرات نفت را ادامه دهد. یکی از این روش‌ها استفاده از کشتی‌های نفتکش برای انتقال نفت به مقاصد مختلف و فروش آن به کشورهایی که مایل به خرید نفت از ایران هستند.
- کاهش وابستگی به نفت: ایران در کنار تلاش برای ادامه صادرات نفت، در تلاش است تا وابستگی خود را به درآمدهای نفتی کاهش دهد و به سمت تقویت بخش‌های دیگر اقتصادی مانند کشاورزی، صنعت و فناوری‌های نوین حرکت کند.

4. دیپلماسی اقتصادی و سیاسی

- مذاکرات و توافقات بین‌المللی: ایران همواره تلاش کرده است تا از طریق مذاکرات سیاسی و دیپلماتیک تحریم‌ها را کاهش دهد یا به طور موقت متوقف کند. توافق هسته‌ای برجام (برنامه جامع اقدام مشترک) نمونه‌ای از این تلاش‌ها است که در آن برخی تحریم‌ها در ازای محدود کردن برنامه هسته‌ای ایران لغو شدند.

تحریم‌های مالی و بانکی می‌توانند بر روند سرمایه‌گذاری در تولید اثر منفی بگذارند. وقتی دسترسی به سیستم‌های مالی بین‌المللی محدود می‌شود، تأمین منابع مالی برای رشد تولید دشوارتر می‌شود. این امر می‌تواند باعث توقف یا کاهش پروژه‌های تولیدی جدید شود.

ج) کاهش بازارهای صادراتی

در شرایط تحریم، دسترسی به بازارهای بین‌المللی نیز محدود می‌شود. این موضوع به ویژه در بخش‌های صادراتی تاثیر زیادی دارد. اگر یک کشور نتواند محصولات خود را به بازارهای خارجی صادر کند، تولیدکنندگان داخلی به کاهش تقاضا برای محصولات خود مواجه می‌شوند که در نهایت منجر به کاهش تولید می‌شود. (فدائی، 1394، ص 23)

واکنش‌ها و راهکارها برای مقابله با اثرات تحریم

با وجود محدودیت‌هایی که تحریم‌ها ایجاد می‌کنند، کشورها می‌توانند استراتژی‌هایی را برای مقابله با اثرات منفی آن‌ها در نظر بگیرند. برخی از این راهکارها عبارتند از:

الف (تحقق خودکفایی در برخی صنایع

برای کاهش وابستگی به واردات، کشورها می‌توانند برنامه‌های خودکفایی را اجرا کنند. این امر می‌تواند در بخش‌های مختلف اقتصادی مانند کشاورزی، تولید کالاهای اساسی و برخی صنایع استراتژیک مؤثر باشد.

ب) تنوع در بازارهای صادراتی

کشورها می‌توانند با جستجو برای بازارهای جدید صادراتی و افزایش روابط تجاری با کشورهایی که تحت تأثیر تحریم‌ها قرار ندارند، بخش‌هایی از خسارت وارد شده به صادرات خود را جبران کنند.

ج (تقویت روابط اقتصادی داخلی و همکاری‌های منطقه‌ای

با تقویت روابط اقتصادی داخلی و همکاری‌های منطقه‌ای، کشورهای تحریم‌شده می‌توانند آسیب‌های ناشی از تحریم‌های بین‌المللی را کاهش دهند. این امر می‌تواند شامل تقویت شبکه‌های تجاری با کشورهای همسایه یا اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای باشد.

د) نوآوری و بهبود بهره‌وری

در شرایط محدودیت منابع، شرکت‌ها ممکن است بیشتر به سمت نوآوری حرکت کنند و روش‌های جدیدی برای تولید کالاها و خدمات پیدا کنند. این نوآوری‌ها می‌توانند بهره‌وری را افزایش دهند و هزینه‌ها را کاهش دهند، حتی اگر منابع محدود باشند. (افروغ، 1382، ص 4)

نتیجه گیری:

این مقاله با هدف شناسایی راهبردها و راهکارهای مقابله حکومت اسلامی با تحریم اقتصادی تنظیم و در آن تلاش گردیده تا به این سؤال پاسخ داده شود که چه راهکارها و راهبردهای حکومت اسلامی جهت مقابله با تحریم اقتصادی وجود دارد؟ در راستای پاسخ به سؤال تحقیق دو سؤال فرعی طرح و مطالعه و نقد پیرامون آنها صورت گرفت. عمده مطالب جمع آوری شده با استفاده از ابزار فیش جمع آوری و مورد نقد و بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از مطالعه پیرامون هر یک از سؤال فرعی به قرار ذیل می باشد.

در پاسخ به سؤال تقویت زیر ساخت های اقتصادی در جهت مقابله با تحریم اقتصادی چه نقشی دارد؟ شش نظریه مورد نقد و بررسی قرار گرفت. در دیدگاه نخست عمده بحث متمرکز بر این بوده که زیر ساخت ها را برای عملکرد صحیح و توسعه یک کشور یا جامعه ضروری است که به عنوان پایه های فیزیکی و فنی ، اقتصادی و جامعه می باشد و برای تسهیل فعالیت های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی ساخته شده است. در اینجا به انواع زیرساخت ها اشاره نموده ، ازجمله: حمل و نقل، انرژی ، ارتباطات و فناوری اطلاعات، نظریه دوم زیر ساخت ها رابه آب و فاضلاب ، بهداشتی و درمانی ، آموزش و فرهنگی ، مالی و بانکی ، امنیتی و دفاعی به زیست محیطی تقسیم نمود. نظریه سوم تقویت زیر ساخت ها را عامل کاهش وابستگی به سایر کشورها، افزایش تاب آوری اقتصادی ، حفظ امنیت ملی معرفی نمود. دیدگاه چهارم به چند مورد از چالش ها و مشکلات زیر ساخت ها از جمله کمبود منابع مالی و سرمایه ، ضعف در برنامه ریزی و مدیریت، تحریم ها و محدودیت های اقتصادی ، کمبود نیروی انسانی ماهر، مشکلات زیست محیطی و تغییرات اقلیمی ، نارسایی در نگهداری و به روزرسانی زیرساخت ها. دیدگاه پنجم: زیر ساخت هر کشوری، مجموعه تسهیلات عمومی، با سرمایه گذاری خصوصی یا عمومی می داند که امکان ارائه خدمات ضروری و استاندارد زندگی را فراهم می کند. این مجموعه از تسهیلات عمومی مرتبط به یکدیگر که امکانات جابه جایی و حمل و نقل، تأمین امنیت و سرپناه، ارائه خدمات و برقراری خدمات رفاهی را میسر می کنند، عبارتند از مجموعه بزرگراهها ، پل ها، راه آهنها و جاده های حمل کالا (ترانزیت) و.. است. دیدگاه ششم: زیر ساخت های اقتصادی و دیگر عوامل تولید مکمل یکدیگرند و زیر ساخت های اقتصادی می توانند تولید نهایی و بهره وری عوامل تولید را افزایش دهند. در نهایت در پاسخ به سؤال فوق می توان چنین نتیجه گیری نمود که کشورهایی که زیرساخت های قوی دارند، در مقابل تحریم ها مقاوم تر خواهند بود و می توانند از بحران های اقتصادی به نحو بهتری عبور کنند.

در پاسخ به سؤال تقویت تولید در جهت مقابله با تحریم اقتصادی چه نقشی دارد؟ پنج نظریه مورد نقد و بررسی قرار گرفت. در نظریه عمده بحث متمرکز بر این بود که تقویت تولید در واقع موجب افزایش عرضه کالاها و خدمات در بازار داخلی و بین المللی می شود و می تواند اثرات مثبتی بر رشد اقتصادی، اشتغال و کاهش وابستگی

به واردات داشته باشد. نظریه دوم تحریم های اقتصادی را منجر به محدودیت دسترسی به منابع خارجی معرفی نمود. در چنین شرایطی، تقویت تولید داخلی می تواند به عنوان یک راهبرد کلیدی برای کاهش وابستگی به منابع خارجی و تأمین نیازهای داخلی به شمار آید. نظریه سوم به چند مورد از نقش تولید در مقابله با تحریم ها اشاره نمود از جمله: کاهش وابستگی به واردات، ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری، افزایش توان رقابتی تولیدات داخلی، حفظ منابع ارزی، تقویت استقلال اقتصادی. نظریه چهارم تحریم ها به عنوان یک ابزار فشار اقتصادی، می داند که می تواند تأثیرات مهمی بر روند تولید و اقتصاد یک کشور بگذارند. این اثرات مانند محدودیت های مالی و بانکی و کاهش بازارهای صادراتی و... اشاره نمود. دیدگاه پنجم چند راهکار جهت مقابله با اثرات تحریم بیان فرمودند از جمله: تحقق خودکفایی در برخی صنایع، تنوع در بازارهای صادراتی، نوآوری و بهبود بهره وری و... در نهایت در پاسخ به سؤال فوق می توان چنین نتیجه گیری نمود که تقویت تولید در واقع موجب افزایش عرضه کالاها و خدمات در بازار داخلی و بین المللی می شود و می تواند اثرات مثبتی بر رشد اقتصادی، اشتغال و کاهش وابستگی به واردات داشته باشد. رشد تولید در شرایط تحریم با چالش های زیادی روبه رو است. محدودیت در دسترسی به منابع، تجهیزات و بازارهای خارجی می تواند تأثیرات منفی گسترده ای بر اقتصاد کشور داشته باشد. اما با اتخاذ استراتژی های مناسب و بهره گیری از ظرفیت های داخلی و منطقه ای، کشورهای تحریم شده می توانند اثرات منفی این شرایط را کاهش دهند و به رشد پایدار و توسعه اقتصادی خود ادامه دهند.

بنابراین مقابله با تحریم های اقتصادی یک فرایند پیچیده و چندوجهی است که نیازمند اتخاذ رویکردهای مختلف در زمینه های اقتصادی، اجتماعی و دیپلماتیک است. در اینجا با توجه به مطالب گفته شده چند توصیه برای مقابله با تحریم اقتصادی ارائه می شود:

- 1- تقویت خودکفایی و تولید داخلی
- 2- تنوع سازی بازارهای تجاری
- 3- ایجاد و تقویت صنایع دانش بنیان و نوآورانه
- 4- بهبود مدیریت منابع مالی و تقویت استقلال مالی
- 5- توسعه صادرات و کاهش وابستگی به واردات

فهرست منابع و مآخذ

- 1- احتشامی، محمد، بررسی وظایف دولت اسلامی در اقتصاد، فصلنامه معرفت شماره 8، 1382
- 2- افروغ، عماد، حدود دخالت دولت در امور دینی، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره 34، 1382 ش.
- 3- تحف، منذر، مروری بر الگوهای اقتصاد اسلامی ترجمه، میر معزی سید حسین، فصلنامه اقتصاد اسلامی شماره 20، زمستان 1384
- 4- تراب زاده جهرمی، محمد صادق، بررسی ابعاد و مولفه های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت الله خامنه ای، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی شماره 32 بهار 1392
- 5- جلالی، محمود ارزیابی تحریمهای آمریکا علیه ایران در قالب گفتمان حمایت از حقوق بشر، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شماره 18، بهار 1393
- 6- درخشه، جلال، جهانی سازی در اندیشه سیاسی حضرت آیت الله خامنه ای، پژوهشنامه انقلاب اسلامی شماره 9 زمستان
- 7- رضایی، مجید، آثار برخی قواعد فقهی بر بازار کار، فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال پنجم، شماره 18، 1384
- 8- ظریف، محمدجواد، میرزائی، مجید تحریمهای یکجانبه آمریکا علیه ایران، مجله سیاست خارجی (ویژه تحریم) سال یازدهم، شماره 1، 1376 ش.
- 9- عرب، عبدالرضا، سیمای اقتصادی امام هفتم فصلنامه معرفت شماره 89 اردیبهشت 1384.
- 10- فاتحی، ابوالقاسم؛ ابوالقاسمی، محمدجواد درآمدی بر وظایف دولت دینی در برابر دین و اعتقادات، فصلنامه معرفت، سیاسی سال اول شماره 2 پاییز و زمستان 1388 مردم،
- 11- فدائی، مهدی؛ درخشان، مرتضی تحلیل اثرات کوتاه مدت و بلندمدت تحریمهای اقتصادی بر رشد اقتصادی در ایران فصلنامه پژوهشهای رشد و توسعه اقتصادی سال، پنجم شماره 18، بهار 1394
- 12- مافی، محمد، بررسی راه های کاهش تحریم، تهران، دانشگاه تهران، شماره 14، 1385
- 13- متقی، ابراهیم، تاثیر تحریمهای اقتصادی آمریکا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مجله علوم سیاسی دانشگاه باقر العلوم شماره 9، تابستان، 1379
- 14- هادسن و همکاران، اثرات تحریم بر روی اقتصادی یککشور، قم، فصلنامه معرفت، شماره 3 ریال 1383
- 15- یتیم پور، ایوب، بررسی مشروعیت تحریم اتحادیه اروپا علیه جمهوری اسلامی ایران (با تاکید بر موازین حقوق بشر)، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق بین الملل قم، دانشگاه قم، دانشکده حقوق، 1393.